

PASTORALNO ISKUSTVO S BOLESNICIMA I UMIRUĆIMA

Ivan Matković, Split

UDK: 236.1
Priopćenje
Primljeno 10/97

Nadam se da u ovom koreferatu ne očekujete nikakve brojidbeno-odnosne podatke o umrlima po našim župama, poglavito gradskim i prigradskim, a koji umrli jesu ili nisu pastoralno duhovno provideni pred svojom smrću.

Ipak ću usput spomenuti da je među onima kojima je, kako kažemo, bio crkveni sprovod, osjetno veći broj onih koji su umrli bez sakramenata umirućih, nego onih koji su umrli primivši ih.¹ O brojidbenom odnosu u našoj nadbiskupiji mogao bi nam više i određenije kazati generalni vikar dr. Josip Delić, koji vodi brojidbeno-odnosne podatke u našoj nadbiskupiji, a malo širu i dublju raščlambu tog stanja, vjerujem da bi nam mogao ponuditi dr. Ivan Grubišić, koji ovu pojavu motri u širem obzorju religiozne sociologije, ili naš prof. Željko Mardešić.

U ovom koreferatu želim govoriti upravo o onome što stoji u naslovu, što daje uvid u vrednovanje ovakvog svojevrsnog, ili pak osnovu za jedno ovakvo ili puno bolje i učinkovitije pastoralno djelovanje.

Nadam se da ne griješim ako kažem da je čitava Biblija kao Božja riječ i Božja poruka za nas - zapravo ljudski zapis ljudskog drugovanja i prijateljavanja s Bogom. A svako prijateljavanje i drugovanje, u većoj ili manjoj mjeri, upisuje se i urezuje u čovjekovo srce, nutrinu. Ono se posprema u neizbrisivo pamćenje, koje osobu, u većoj ili manjoj mjeri, neizostavno obilježava osjećajem spašenosti. Upravo ovaj pospremljeni i neizbrisivi sadržaj nazivamo vjeroiskustvom. I upravo ono postaje najvrjednijim i najuvjerljivijim priopćenjem, komunikacijskim sadržajem svake kateheze i svakog pastoralnog djelovanja.

Poznato vam je da u nizu katehetskih metoda postoji i "metoda senzibilizacije na iskustva". Ako vas ovaj moj prilog uspije učiniti osjetljivima na vaša osobna iskustva u pastoralnoj djelatnosti s bolesnicima i umirućima, i ako vaša buduća iskustva s ovim što ću ga

¹ Posve je razumljiv takav odnos, kad se, recimo u nekim zapadnoeuropskim zemljama, prema brojidbeno-odnosnim podacima, broj vjerujućih u sigurnost Božje opstojnosti kreće negdje oko 30 posto, a istodobno njih oko 80 posto traže vjerski sprovod. Koliko mi je poznato i kod nas je sličan odnos između onih koji traže snagu i utjehu vjere pred smrću i onih koji traže vjerski sprovod.

iznijeti, dožive pomake, preinake, tj. ako budu obogaćena, onda je ovaj moj prigod opravdan. U nadi da će se upravo to dogoditi, iznosim ga pred vas.

Strah od smrti, smrtni strah, obuzima svakoga tko se nađe pred neposrednom smrtnom opasnošću. Posebno je naglašen u onih koji nisu okruženi dobrotom i pažnjom bliskih osoba. To je strah beznadne osamljenosti i ostavljenosti. I sam je Krist Gospodin u svojoj predsmrtnoj borbi u Getsemaniju bio obilježen žalošću i tjeskobom. U takvom stanju obraća se svojim učenicima, tražeći od njih potporu: "Duša mi je na smrt žalosna. Ostanite ovdje i bdijte sa mnom" (Mt 26,37-38).

Strah od smrti kao prijelaza u nepoznato i dolaska pred vječnu pravdu, pred Boga - posebno je tjeskoban u onih koji su tijekom minulog života živjeli samo za se, mislili samo na se i svoje probitke. To su u pravilu oni koji su živjeli bezbožno, bez Boga, premda možda nikada nisu rekli da ne vjeruju u nj.²

Ipak, neovisno o tome u kakvom je duhovnom stanju i raspoloženju bolesnik i kakav mu je minuli život, treba doći i stati uz njegov bolesnički krevet. Treba imati snage slušati ga. Vidjeti ga i doživjeti u njegovoj istini, s kojom je on sada i pred sobom i pred Bogom. Dok to činiš, postaješ svjedok njegova života. Postaješ svjedok svih njegovih promašaja i padova, ali i svih nadanja, uspjeha i pobjeda. I potom dopuštaš da se sva ta minula stvarnost čitava njegova životnog puta, pretoči u jednu novu nadzemaljsku protegu (dimenziju), koja ga dovodi pred Boga. Bog pred kojim stoji razumije ga i oprašta mu, prihvaća ga i spašava ga.

Sve ovo pretpostavlja da je bolesnik još uvijek pri djelatnoj svijesti, tj. da osjeća blizinu osobe kraj sebe, da može slušati, gledati i govoriti. Ono što se kod većine predsmrtnih bolesnika može zamijetiti, nisu jasno razgraničene predsmrtne etape o kojima govori psihologinja Elisabeth Kübler-Ross,³ nego je to naglašena potresenost i zatečenost činjenicom blizine smrti. To je stanje duše koje nije moguće definirati, a koje traži snažnu i hitnu potporu u nazočnosti osobe koja je tu, ne po službenoj dužnosti, nego dragovoljno i iz ljubavi.

Koliko je potrebna ovakva nazočnost, neka nam kaže primjer iskustva s jednim na smrt bolesnim mlađim čovjekom. U razgovoru

² Možda netko pomisli da bi pred ovakvima i s ovakvima trebalo filozofsko-teološkim pristupom dokazivati potrebu i stavove vjere.

³ Elisabeth Kübler-Ross govori o pet predsmrtnih etapa na smrt bolesnog: odbijanje, srdžba, oklijevanje, potištenost i konačno - prihvaćanje činjenice smrti.

sa mnom, nakon duge šutnje u kojoj su govorele samo njegove u prazno zagledane oči, nakon što sam mu pročitao evanđeoski odlomak o Isusovu pohodu kući Marte i Marije pošto im je već brat Lazar umro (usp. Iv 11,1-27), rekao mi je otprilike ovo: "Osjećam se jezivo osamljen i odbačen. Svi kao da me se boje. Jedino me se moj pas ne boji. On je često uz moj krevet. On kao da je postao prava osoba za me. Svi su me moji prijatelji napustili... Svi su mi okrenuli leđa, ne javljaju mi se ni na brzoglas... A moji najbliži, moji ukućani 'nemaju vremena' biti uza me..., moraju raditi... Ne samo moje tijelo, nego su mi i srce i duša na smrt bolesni..."

Ovakvom bolesniku moj dolazak značio je najprije izlazak iz potpune osamljenosti i ostavljenosti, a potom, jer me je dočekaao kao svećenika, i susret s istinom skorog prijelaza kroz tamu smrti u novi, po vjeri u Boga, zajamčeni besmrtni život. Motreći ovog bolesnika, dok sam mu tumačio netom pročitani evanđeoski odlomak, zamijetio sam kako strah i tjeskoba nestaju iz njegova pogleda i s njegova lica, uzmiču pred snagom vjere u onoga koji je "uskrsnuće i život". Pred silama zla i smrti nijedan čovjek ne može hodati uspravno i sigurno, a da ne bi klonuo i potonuo. Ni Petar to nije mogao. Čim je zaboravio na Gospodina, počeo je tonuti (usp. Mt 14,28-33). Ni učenici na lađi na uzburkanome moru (dok je Isus spavao): izbezumljeni od straha pred smrću, bude Gospodina (usp. Mk 4,35-41).

Na samrtnom prijelazu treba ohrabriti, bodriti umirućega i njegove ukućane da zazivaju uskrsnulog Gospodina: Gospodine, spasi me! Gospodine, spasi nas, da ne poginemo, da ne potonemo u dubine ništavila!

Treba njega i njih ohrabriti da gledaju Isusa uzdignutog na križ kao vrhunac Božje ljubavi, po kojoj Bog u Isusu Kristu umire za spasenje svih ljudi. Isus na križ uzdignut, Isus umrli i uskrsli doista je Emanuel, Bog s nama, Bog koji snaži, hrabri i spašava. Tada zajedno s Tomom koji dodiruje Isusove rane - bolesnik i ukućani oko njegova kreveta, mogu kazati: "Gospodin moj i Bog moj!" (Iv 20,28). Više puta bio sam svjedok da su ovo učinili, ne naglas, nego pogledom i izrazom lica. Bilo je očito da je tada i sam Gospodin dodirnuo bolesnika, njegovo patničko tijelo i slomljenu dušu, ohrabrivši i osnaživši bolesnika za posljednji i najpresudniji prijelaz, za posljednju pobjedu. "Kao posljednji neprijatelj bit će obeskrijepljena smrt - jer sve podloži nogama njegovim." (1 Kor 15,26-27).

Isto tako mogu kazati, da sam više puta doživio, da su se neki bolesnici, a koje su i liječnici prepustili umiranju, nakon što su primili popudbinu kojoj je prethodila naviještena Božja riječ, toliko ojačali da su se vratili običnoj životnoj svakodnevicu. Kao ono od Isusova susreta s Petrovom punicom: "I odmah ustade i posluživāše

im" (Lk 4,39). Ovo bi se dogodilo kod onih kojima sam kao za pokoru dao da uzmu nešto jesti, premda su se branili da ne mogu. Ukućanima bih, opet kao za njihovu pokoru, dao da ne prestanu bolesniku nuditi da uzme jesti. Kad bi poslušali ovu pokoru, već isti dan ili istu večer bolesnik bi uzeo jesti i oporavio bi se, na iznenađenje i čuđenje i njega sama i ukućana.

Onome tko ozbiljno shvaća duhovnu skrb za bolesne i umiruće, ne treba posebno naglašavati da je navještaj Božje riječi u ovoj skrbi nenadomjestiv, poglavito kod onih bolesnika i umirućih koji su možda desetljećima živjeli bez ikakve sveze sa crkvenim i kršćanskim životom. Navještaj spasenja po vjeri kao povjerenju u Božju ljubav i praštanje, pobuđuje u bolesniku samrtniku, ne samo svijet o osobnoj zloći i grješnosti nego i o potrebi Božjeg praštanja. A u svezi s tim, "Katekizam Katoličke Crkve", kad govori o sakramentu bolesničkog pomazanja, izričito kaže (u br. 1318.) ovo: "Riječ i sakrament jesu nerazdvojiva cjelina. Služba riječi kojoj prethodi pokornički čin, uvodi u slavlje. Kristove riječi i apostolsko svjedočenje oživljuju vjeru bolesnika i zajednice, da bi od Gospodina iskali snagu njegovu Duha." Bolesniku samrtniku treba otvoreno i jasno navijestiti: "Nisi izgubljen. Bog te ne odbacuje. On te ljubi. On je poslao svoga Sina Isusa na svijet, ne da osudi ljude, nego da se svi ljudi spase po njemu!" (usp. Iv 4,14-18).

Sve je ovo - u većoj ili manjoj mjeri - prošlo kroz moje osobno pastoralno iskustvo. Toliko sam puta vidio da upravo naviještena riječ spašava bolesnika - umirućega - pripravlajući ga na način povjerenja i predanja Bogu, na čin pokajanja i priznanja grijeha. A kad se bolesnik tako duhovno pripravi, onda je čin bolesničkog pomazanja sam po sebi razumljiv. Ne treba bolesnika sa zebnjom i strahom pitati: Bi li ti primio Sveto ulje? Sad i bolesnik i ukućani znaju da ovaj sakrament nije trenutak osude na neposrednu smrt, nego pravo unutarnje osvježanje i osnaženje. Tek tada su i bolesnik i ukućani suočeni s istinom koja slijedi. Suočen s njome u vjeri spremno prima euharistijski kruh kao popudbinu za ovaj najteži i najpresudniji čovjekov prijelaz. Snagom i svjetlom Isusove pashe spreman je hrabro i predano proživjeti i svoju osobnu pashu, svoj osobni prijelaz kroz smrt u život.

U svim slučajevima u kojima sam ovaj duhovni put mogao u cijelosti ostvariti, doživio sam da su i bolesnik i ukućani ostali ne u tjeskobnoj i hladnoj šutnji, nego u jednoj tihoj radosti, koja je zasigurno plod probuđene i osnažene vjere i nade. I nisu me iz stana, iz kuće ispratili prestrašenim i smrznutim pogledom, nego s osjećajem utjehe i zahvalnosti!

Posve je razumljivo da u svome radu s bolesnima, umirućima i njihovim ukućanima - imam i relativno velik broj suprotnih iskustava. Neka su takva jer sam i sâm u njima bio loše volje, slaba raspoloženja i sam pomalo duhovno klonuo i slab. Bili su to trenuci u kojima kao da sam i sâm bio izgubio svezu s Isusovim Duhom. Neka su bila takva jer su bolesnici i ukućani, premda su me pozvali da dođem, ostali zatvoreni za poruku vjere i za ono što bi u vjeri trebalo učiniti. Sve bi ostalo na tome, da bolesnik kaže "...nisam danas za to raspoložen... dođite drugi put..." Ili bi ukućani rekli: "... pa ne bismo mi još da primi bolesničko ulje, jer nije on još za umrijeti..." ili bi nešto slično rekli. Zasigurno mogu kazati da su svi ovakvi slučajevi bili ovakvi zbog nedostatka vjere, nekad moje, a nekad i moje i njihove. A bez snažne vjere nemoguće je pobijediti slabosti čovjekova duha, još više - nemoguće je pobijediti smrtni strah, nemoguće je suočiti se s istinom najozbiljnijega i najpresudnijeg životnog trenutka. Posve je razumljivo da svi ovakvi slučajevi neuspjele i slabe duhovne skrbi za bolesne i umiruće kao i njihove ukućane - nameću potrebu sveukupnog pastoralnog djelovanja, usredotočenog na cjelovito naviještanje poruke spasenja u Isusu Kristu umrlom i uskrsлом. Riječ je svakako o potrebi, da se vjernike - Isusove učenike - usmjeri na Isusa, učitelja života. Koga Isus uči i nauči živjeti, takav će znati prevladati i pobijediti strah i pred smrću! "Neka se ne uznemiruje srce vaše! Vjerujte u Boga i u mene vjerujte! U kući Oca mojega ima mnogo stanova." (Iv 14,1-2).

Ako svećenik i pastoralni djelatnik uopće, u svojoj svekolikoj pastoralnoj djelatnosti (katehezi, propovijedanju, pripravi na sakramente, dijeljenju sakramenata...) ljude ispred sebe uči živjeti kršćanski, on ih samim time uvodi i u otajstvo čovjekove smrti kao prijelaza, kao pashe. Sve se svodi na jednu od temeljnih istina vjere: Bog je neopoziv u svojoj ljubavi prema čovjeku, u svome naumu da se svi ljudi spase. S ovom istinom vjere može se doći i k bolesničkom krevetu jednog čovjeka čiji je minuli život, po našim ljudskim prosudbama, protekao bez Boga, što doista ne znači da je to tako i bilo. Svakako, uz krevet takvog bolesnika stajati s ljubavlju - znači - govoriti o Božjoj ljubavi i svjedočiti je. Ništa više ne preostaje nego govor ljubavi koji je istodobno i govor o ljubavi: Onoj koju je bolesnik primao, ako ju je primao, o onoj koju je drugima iskazivao - onoliko koliko ju je iskazivao. Ni jednu od tih ljubavi Bog nije zaboravio i previdio. I jedna i druga ljubav govore bolesniku da nije uzalud i uprazno potrošio svoj životni tijek. Pa ako i ne otkrije puno one koju je iskazivao - i to malo hrabri ga da povjeruje, da se prepusti Božjoj beskrajnoj ljubavi. Treba bolesniku otvoreno i izravno kazati: Božja ljubav je ono jedino što ti preostaje pred ovim tvojim zemaljskim

zalazom. Ona ti je jedino potrebna i jedina dostatna. Sve je drugo sporedno. Samo te ona izvlači iz svih tvojih sadašnjih strahova pred nepoznanicom smrti, iz svih tvojih uzaludnosti i promašenosti!

Kad sve to uspiješ reći bolesniku i kad iz njegova pogleda, glasa ili neke druge geste - osjetiš da je ova istina dodirnula njegovo srce, tada i njegova ruka u tvojoj ruci, vaše dvije ruke izgledaju kao dvije spojene obale za posljednji prijelaz. I tada - treba samo prijeći - s pouzdanjem i povjerenjem. Prijelaz s jedne obale na drugu siguran je - jer je u Božjoj, a ne u tvojoj ruci!

“Vjerodostojna je riječ: Ako s njime umrijesmo, s njime ćemo i živjeti” (Tim 2,11). “Meni je živjeti Krista, a umrijeti dobitak!” (Fil 1,21).

“Želim vidjeti Boga; a da ga vidim, treba mi umrijeti.” Ove riječi napisala je sveta Terezija od Isusa (sv. Terezija Avilska).

“Ja ne umirem, ja ulazim u život,” napisala je sveta Mala Terezija koju je nedavno Papa proglasio učiteljicom Crkve.

Čovjek koji vjeruje u Boga kakvog nam je objavio Isus Krist, otajstvo svoje smrti gleda, doživljuje i proživljuje u svjetlu otajstva Isusove smrti i uskrsnuća. Kad kršćanin prelazi, kao i Krist - s ovoga svijeta k Ocu, on ispovijeda: “Vjerujem ... u uskrsnuće tijela i život vječni.” Ovo su posljednje riječi Apostolskog vjerovanja. One su samo dosljedni odgovor na prve riječi ovog istog Vjerovanja: “Vjerujem u Boga Oca Svemogućega...” A Isus - prema zapisu sv. Ivana - reče: “A ovo je život vječni: da upoznaju tebe, jedinoga istinskoga Boga i koga si poslao - Isusa Krista” (Iv 17,3). Sav dakle život vjere, kao predanja i povjerenja u Božju ljubav, događa se između ova dva pola: između Boga kao Oca i života vječnoga. Moje iskustvo pastoralnog djelovanja s bolesnicima i umirućima kao da mi uvijek iznova govori: Sve dok bolesnik samrtnik može čuti navještaj o Božjoj ljubavi koja oprašta, neće mu biti kasno naći se između ova dva pola. Moći će kazati: “Isuse, sjeti me se...” (Lk 23,42). I moći će čuti: “Zaista ti kažem: danas ćeš biti sa mnom u raj!” (Lk 23,43).